

Magdalena Rode

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Pedagogiki i Psychologii

Anna Lubas

II Wydział Psychologii w Filii we Wrocławiu SWPS
Uniwersytetu Humanistycznospołecznego

Konfiguracja wybranych zmiennych psychologicznych u kobiet odbywających karę pozbawienia wolności / *Configuration of selected psychological variables in women serving imprisonment*

Summary

The article presents the emotional characteristics of women incarcerated by a legally-valid court sentence in reference to their selected personality variables. In conducting the research, a group of female prisoners and a control group were diversified in reference to their empathic abilities and their intensity towards aggression and hostility. In the article the descriptive analysis was used in order to present the inter-group differences. In the study there were a total of 150 individual participants. Research results have shown that those who manifest criminal behavior are driven largely by their emotions, and their stimulation threshold is much lower than individuals with no criminal history. Women who are incarcerated are characterized as having a higher level of suspicion and negativity; while their aggression is based only on an emotional level. Furthermore their empathy is directed towards themselves, not towards others. The results obtained in the article may be utilized to adapt the process of rehabilitation of prisoners according to their personality traits.

Key words: empathy, hostility, aggression, criminal behavior of women, descriptive analysis, the resocialization process.

WPROWADZENIE

Współczesne kierunki wyjaśniania zachowań przestępczych koncentrują się zarówno na proksymalnych, jak i dystalnych czynnikach wpływających na działanie człowieka (Gottfredson & Hirschi, 1990; Moffitt, 1993) lub też zaznacza się tendencja do konstruowania spójnych paradygmatów klaryfikujących zachowanie przestępcze i odchodzi się od weryfikowania roli pojedynczej zmiennej (Boutwell i in. 2016). W ramach licznych badań wykazano znaczącą rolę następujących zmiennych odpowiedzialnych za pojawianie się i utrzymywanie zachowań przestępczych: długotrwała ekspozycja na przemoc (Bushman & Anderson, 2001), niska samokontrola (Gottfredson, Hirschi, 1990; DeLisi, & Vaughn, 2014; Walters, 2016), temperament (DeLisi, & Vaughn, 2014), warunki wychowawcze (Demuth, & Brown, 2004; Kierkus & Hewitt, 2009), niska samoocena (Trześniewski i in., 2006) oraz system poznawczy (Walters, 1990). Szczególne miejsce w etiologii zachowań przestępczych przypisuje się przede wszystkim agresywności jako stałej zmiennej stanowiącej czynnik predystynujący osobę do uruchamiania działań łamiących zasady życia społecznego oraz prawne. Wyjaśnianie etiologiczne zachowań przestępczych jest aktualnie zastępowane modelem zarządzania czynnikami ryzyka, w którym dokonuje się oceny i prognozy czynników, oraz podejmuje monitorowania tych zmiennych. Identyfikacja czynników zwiększających ryzyko zachowań przestępczych, wymusza jednocześnie weryfikowanie zmiennych ochronnych, stanowiących niejako bazę dla pracy korekcyjnej z przestępcami. Niektórzy badacze przeanalizowali możliwe ścieżki przestępczości ze względu na płeć (Salisbury, & Van Voorhis, 2009) i różne czynniki ryzyka, w efekcie czego pojawiają się odmienne od mężczyzn potrzeby korekcyjno-terapeutyczne podejmowane dla kobiet, w porównaniu z mężczyznami (Van Voorhis, Wright, Salisbury, & Bauman, 2010).

W ramach niniejszego artykułu, autorki próbują dokonać zróżnicowania kobiet z doświadczeniem przestępczym, skazanych wyrokiem sądu na najcięższą karę w postaci pozbawienia wolności, od populacji kobiet nie podejmujących działań przestępczych. Weryfikacja zróżnicowań w grupie badawczej i kontrolnej odnosi się do funkcjonowania empatycznego oraz poziomu agresji i wrogości. Wymienione zmienne stanowią dla osób podejmujących się działań przestępczych przejaw dysregulacji emocjonalnej, która jest skutkiem negatywnych doświadczeń w dzieciństwie i w okresie adolescencji. Niniejszy artykuł nie będzie więc dedykowany analizie przyczynowej kryminogenezy badanych osób, lecz analizie deskryptywnej z akcentem na zróżnicowania międzygrupowe.

Empatia to umiejętność wykorzystywania informacji afektywnych do przewidywania zachowań innych lub regulowania własnych zachowań przez co staje się niezbędna do adaptacyjnego rozwoju społecznego i moralnego. Empatia jest traktowana jako zmienna, która odgrywa ważną rolę w redukowaniu zachowań przemocowych wobec innych osób (Pinker, 2011; Jolliffe & Farrington, 2004; Miller & Eisenberg, 1988), z kolei brak empatii jest czynnikiem ryzyka w aktywowaniu takich działań (Cohen, & Strayer, 1996; Domes, i in., 2013). Powyższa konstatacja stoi jednak w przeciwieństwie do rezultatów metaanalizy Vachon, Lynam

i Johnson (2014), których badania ukazały bardzo słabą zależność między empatią a zachowaniem agresywnym werbalnym ($r = -.11$), fizycznym ($r = -.12$) i seksualnym ($r = -.09$).

Badania weryfikujące zależność między zachowaniami przestępczymi, a empatią wykazały istnienie znaczących zależności między niskim poziomem empatii zarówno kognitywnej, jak i emocjonalnej, a przestępczością (Jolliffe, & Farrington, 2007; Van der Helm i in., 2012), przy czym silna zależność z przestępczością odnosi się do empatii kognitywnej (Jolliffe, & Farrington, 2007; Van Langen i in., 2014). Osoby z empatią są mniej agresywne ze względu na wrażliwość emocjonalną i zdolność do zrozumienia potencjalnych negatywnych konsekwencji dla siebie i innych, które mogą wynikać z agresywnego zachowania (Maibom, 2012).

Zarówno złość, jak i wrogość są ważnymi czynnikami poprzedzającymi agresywne zachowanie, chociaż one również podlegają procesom samoregulacji. Agresja jest opisywana jako predyktor zachowań przestępczych (Llorca, Richaud & Malonda, 2017). Definiowana jest jako zachowanie, którego celem jest wyrządzenie krzywdy i ograniczenie swobody drugiej osoby, nad którą sprawca ma wyraźną przewagę (Roszkowska, Kucharewicz, 2007) oraz jako pewien stan emocjonalny (afektywna gotowość do zachowań agresywnych). Oznacza to, iż agresja jest rozumiana jako zindywidualizowany, wzorzec zachowania uruchamiany w określonych sytuacjach oraz jako stan emocjonalny, skorelowany z uczuciem wrogości (*hostility*) i złości (*anger*).

Wrogość jest wewnętrznym warunkiem charakterystycznym dla uczuć antypatii i negatywnego afektu w stosunku do ludzi i świata. Wrogość jest reakcją pośredniczącą w agresywnym reagowaniu na sytuacje mogące ją wyzwolić. Buss (Buss, 1961, za: Roszkowska, Kucharewicz, 2007) uważa, że na aspekt wrogości składają się takie cechy jak: uraza, podejrzliwość, negatywizm i po części poczucie winy. Frączek (za: Roszkowska, Kucharewicz, 2007) kładzie nacisk na uczuciowość człowieka jako wyzwalacza zachowań agresywnych typu „reaktywno-emotogennego”. Zgodnie z teorią AHA (*anger-hostility-aggression*) (Spielberger i wsp., 1983) gniew, wrogość i agresja stanowią continuum reprezentowaną przez trzy elementy przejawiającej się agresji (emocjonalnej, poznawczej i behawioralnej). Tak więc wydarzenie, które wywołuje gniew i wrogość, może skutkować agresywnym działaniem. Wrogość wiąże się z częstym doświadczaniem gniewnego uczucia, ale sama w sobie odnosi się do złożonego zestawu zachowań, takich jak: złośliwość, pogarda, zemsta, cynizm, które prowokują agresywny stosunek do innych ludzi. Natomiast pojęcie agresji odnosi się do stanów niszczących i karzących inne osoby lub przedmioty w otoczeniu. Wrogość odnosi się do uczuć urazy, podejrzeń i alienacji (Buss, & Perry, 1992; Rubio-Garay, Carrasco, & Amor, 2016). W aktualnych badaniach wykorzystano model wrażliwości empatycznej (konstrukt emocjonalno-poznawczy) oraz agresji i wrogości jako czynników zwiększających ryzyko wystąpienia zachowań przestępczych. Agresja i wrogość badane są łącznie z uwagą na ich wzajemne powiązanie.

CEL BADAŃ

Celem podjętych badań jest określenie zależności pomiędzy poziomem empatii, agresji i wrogości oraz określenie różnicowań w badanej grupie oraz populacji osób nie przejawiających zachowań przestępczych. Dotychczasowe badania nie odnosiły się do weryfikacji istnienia relacyjności między wrażliwością empatyczną a poziomem agresji i wrogości w grupie kobiet odbywających karę pozbawienia wolności. Empatia pełni funkcję kontrolującą, czy raczej regulującą (podobnie jak odraczenie gratyfikacji, czy przestrzeganie zasad) zachowanie człowieka, przyczyniając się do prawidłowej socjalizacji jednostki i rozwoju moralnego. Odnosząc się do teorii kontroli przestępczości, należy zaakcentować, że prawdopodobieństwo agresji rośnie wraz ze zmniejszeniem lub wyeliminowaniem kontroli. W przypadku niskiego poziomu empatii zdolność rozpoznawania, rozumienia, odczuwania cierpienia innych osób jest słaba i brakuje podmiotowi wewnętrznego regulatora, który hamowałby czy osłabiałby działania antyspołeczne.

GRUPA BADAWCZA

Badanie to przeprowadzono na próbie 150 uczestników (tylko kobiety) w wieku od 21 do 55 lat ($M=40$ lat, $SD=12,3$). Grupę badawczą stanowiły kobiety skazane prawomocnym wyrokiem sądu na karę pozbawienia wolności i odsiadujące wyrok ($N=78$) oraz kobiety niekarane sądownie, deklarujące niedopuszczanie się zachowań przestępczych ($N=72$), stanowiące grupę kontrolną. Dobór grupy kontrolnej był celowy, z uwzględnieniem podobieństwa rozpiętości wiekowej i poziomu wykształcenia. Kryterium eliminującym osoby do badań było stwierdzone upośledzenie umysłowe oraz zdiagnozowane zaburzenia psychiczne.

Rodzaje popełnionych przestępstw kobiet tworzących grupę badawczą kwalifikują się zarówno do tzw. przestępstw z użyciem przemocy oraz bez użycia przemocy. W grupie badawczej: 10 kobiet to recydywistki penitencjarne, natomiast 68 to kobiety pierwszy raz karane; ponadto 56 z nich zostało skazanych za przestępstwo bez użycia przemocy, a 22 za przestępstwo z użyciem przemocy. Wśród osadzonych za przestępstwo z użyciem przemocy można wyróżnić: (1) przestępstwa, które w swoich ustawowych znamionach zawierają znamię „przemoc””, m.in. art. 197 § 1 k.k., art. 280 § 1 k.k. ($N=12$ kobiet), (2) przestępstwa, które w zespole swych ustawowych znamion zawierają znamię znęcania się fizycznego ($N=5$ kobiet), (3) przestępstwa, które w zespole swych ustawowych znamion nie zawierają żadnego ze wspomnianych określeń, ale pomimo to mogą być popełnione przy użyciu przemocy, np. art. 148 § 1 k.k., art. 158 § 1 k.k. ($N=5$ kobiet).

PROCEDURA BADANIA.

Badania przeprowadzono w 2016 r. w okresie od maja do sierpnia w zakładzie karnym Kraków Nowa – Huta oraz w Nisku. Badania w zakładach karnych miały charakter badań indywidualnych, tzn. każda badana miała bezpośrednią styczność z badaczem, celem zwiększenia rzetelności przeprowadzanych badań. Respondentki wyraziły zgodę na udział w badaniach, a nadzór i opiekę nad badaczem sprawował wychowawca i psycholog w zakładzie karnym. Badane zostały

poinformowane o celu badań (została udzielona im informacja, iż są to badania prowadzone w celu naukowym i są w pełni anonimowe), mogły odmówić udziału w nim, bądź zrezygnować na każdym etapie jego trwania. Same badania zostały przeprowadzone z zachowaniem zasad etyki i poszanowaniem godności drugiego człowieka. Osadzone otrzymywały pakiet testów oraz ustną i pisemną instrukcję do każdego narzędzia, dysponowały taką ilością czasu, jaka była im potrzebna, niemniej jednak wypełnienie testów zajmowało od 30 minut do godziny. W każdej chwili mogły wycofać się z udziału w badaniach, jednak żadna z nich nie wyraziła takiej chęci. Oprócz odpowiedzi na pytania testowe uzyskano również informacje odnośnie popełnionego przestępstwa oraz karalności. Osoby z grupy kontrolnej zostały dobrane w sposób losowy, z uwzględnieniem kryterium wieku, braku karalności oraz zdiagnozowanych zaburzeń psychicznych i upośledzenia umysłowego.

Uczestnictwo w badaniu było dobrowolne. Każdemu z uczestników wyjaśniono ogólny cel badania i podano instrukcje dotyczące wypełniania kompletu narzędzi. Podczas całej procedury zagwarantowano poufność uzyskanych informacji i anonimowość uczestników.

NARZĘDZIA BADAWCZE

Agresja. Wrogość. W badaniach zastosowano Skalę Agresji Buss – Durkee (SABD), w polskiej adaptacji Stanik, Kucharewicz, Roszkowska (2006) do oceny poziomu agresji ogólnej i różnych jej form oraz czynnika wrogości. Jest to narzędzie diagnostyczne o wysokim współczynniku rzetelności, pozwalające na ocenę stopnia przejawianej agresji i wrogości. Badania Stanika (2006), przeprowadzone na więźniach, z podziałem na dwie grupy „agresywni”, „nieagresywni”, wykazały iż przestępcy „agresywni” osiągają średnio wyższe wyniki w wybranych skalach, w odróżnieniu od tych „nieagresywnych”. Narzędzie to pozwala na ocenę poziomu agresji i wrogości. Skala Agresji SABD składa się z 75 twierdzeń, które tworzą 8 skal. Współczynnik rzetelności wynosi 0,937-0,984. Kwestionariusz SABD tworzy dwa skupienia: agresywność (agresja fizyczna, agresja pośrednia, irytacja, agresja słowna) i wrogość (negatywizm, uraza, podejrzliwość) oraz zmienna poczucie winy.

Empatia. Skala Wrażliwości Empatycznej (SWE) Kaźmierczak, Płopa i Retowskiego (2007) została stworzona na bazie Indeksu Reaktywności Emocjonalnej Davisa. Skala SWE składa się z 28 twierdzeń, które tworzą trzy czynniki: Empatyczna troska (ET, 11 pytań), Przyjmowanie Perspektywy (PP, 9 pytań) oraz Osobista Przykrość (OP, 8 pytań). Rzetelność skali mieści się w przedziale 0,74-0,78. Przeprowadzone przez autorów skali analizy wykazały dwoistość skali Empatyczna troska, a mianowicie występuje zależność między czynnikiem Osobista Przykrość (jako związek z empatią emocjonalną), ale również z czynnikiem Przyjmowanie Perspektywy (jako koncentracja na innych ludziach, ich motywacji i potrzebach). Potwierdzeniem wysokiego wskaźnika rzetelności była również ujemna korelacja pomiędzy czynnikiem OP i PP ($r=-0,01$). Zastosowanie kwestionariusza SWE daje obraz wieloaspektowego pojmowania empatii emocjonalnej u badanych, co potwierdza wysoka trafność teoretyczna narzędzia.

WYNIKI

Różnice międzygrupowe w zakresie funkcjonowania empatycznego.

Osobista przykrość (OP) oraz przyjmowanie perspektywy (PP) przyjmują w badanej próbie rozkład normalny, w związku z czym do ustalenia różnic pomiędzy grupami został wykorzystany test t-Studenta. Z kolei empatyczna troska (ET) nie posiada rozkładu normalnego ($p < 0.05$) i zastosowano test U Manna-Whitneya.

Zróznicowanie między grupą kobiet skazanych a grupą kontrolną występuje jedynie w zakresie osobistej przykrości (średnia w grupie badawczej: 24,86; średnia w grupie kontrolnej: 23,13, wartość t: 2,26, gdzie $p < 0,005$). Wyższe nasilenie osobistej przykrości przejawia grupa badawcza. Kobiety skazane przejawiają wyższą koncentrację na sobie spowodowaną cierpieniem innych osób i współodczuwaniem doznanych przez nich krzywd. Przeżywanie lęku związanego z niepokojem, jaki odczuwają inni może być wzmożone w grupie osadzonych bardziej niż w grupie niekaranych. Osoby z wyższym, w porównaniu z grupą kontrolną, natężeniem tej cechy mogą mieć również niższą samoocенę i postrzegać własną osobę jako gorszą w porównaniu z innymi, a także przeżywać więcej negatywnych emocji w kontaktach z ludźmi. Osobista przykrość jako jedyna ze składowych empatii jest skierowaniem emocji na siebie. Proces resocjalizacji, ale również uwarunkowania osobiste mogą wpływać na wyższe odczuwanie emocji u siebie, co wpływa na wyższy poziom tej cechy w grupie badawczej. Niemniej jednak ważna jest konstelacja innych cech. W zakresie przyjmowania perspektywy nie identyfikuje się istotnych różnic między grupami (średnia w grupie badawczej: 32,45; średnia w grupie kontrolnej 32,68, wartość t: -0,29, gdzie $p > 0,05$).

W przypadku empatycznej troski (zmienna bez rozkładu normalnego), grupy nie różnią się między sobą poziomem tej zmiennej (średnia w grupie badawczej: 74,11, średnia w grupie kontrolnej: 77,01, wartość Z: -0,41, gdzie $p > 0,05$).

Tabela 1. Statystyki opisowe badanych zmiennych.

Zmienne	M	Min.	Maks.	SD	SKE
CZYNNIK AGRESJI	29,04	5	60	13,69	0,38
CZYNNIK WROGOŚCI	21,72	4	40	7,58	0,002
AGRESJA FIZYCZNA	4,44	0	13	3,19	0,59
AGRESJA POŚREDNIA	4,74	0	14	3,48	0,84
IRYTACJA	9,87	0	22	5,59	0,10
NEGATYWIZM	3,46	0	8	2,27	0,43
URAŻA	6,82	0	14	3,49	0,26
PODEJRZLIWOŚĆ	11,44	2	18	3,80	-0,41
AGRESJA SŁOWNNA	9,99	0	20	4,62	0,24
POCZUCIE WINY	12,22	3	18	3,63	-0,60
EMPATYCZNA TROSKA	40,63	29	55	6,44	0,56
OSOBISTA PRZYKROŚĆ	24,86	12	36	4,59	-0,42
PRZYJMOWANIE PERSPEKTYWY	32,45	21	45	5,21	0,25
WYNIK OGÓLNY EMPATII	97,94	72	120	10,97	-0,22

Tabela 2. Analiza różnic międzygrupowych w zakresie funkcjonowania empatycznego

Zmienna	df	Średnia Grupa Badawcza	Średnia Grupa Kontrolna	t
Osobista przykrość	148	24,86	23,13	2,26***
Przyjmowanie perspektywy	148	32,45	32,68	-0,29
Empatyczna troska	148	74,11	77,01	-0,41
Wynik ogólny empatii	148	97,94	95,97	1,07

* $p < 0,005$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,05$

Analiza zależności pomiędzy funkcjonowaniem empatycznym, a czynnikiem wrogości i agresji w grupie badawczej.

Pomiędzy funkcjonowaniem empatycznym a wrogością, czy też agresją zachodzą istotne zależności. W skład czynnika agresji wchodzi takie zmienne jak agresja fizyczna, agresja pośrednia, irytacja oraz agresja słowna. Natomiast czynnik wrogości łądzą takie zmienne jak negatywizm, uraza i podejrzliwość. Ponadto możemy jeszcze wyróżnić poczucie winy, które jest charakterystyczne dla czynnika wrogości. W opisie zależności zostały wzięte pod uwagę tylko te korelacje, które są wystarczająco silne (w perspektywie najwyższej uzyskanej korelacji, specyfiki grupy badawczej oraz ze względu na wymagane właściwości psychometryczne).

Tabela 3. Korelacje pomiędzy funkcjonowaniem empatycznym, a agresywnością i wrogością w grupie badawczej.

	Agresja pośrednia	Agresja słowna	Irytacja	Uraza	Podejrzliwość	Poczucie winy
Empatyczna troska	-0,35	-0,30	*	*	*	*
Osobista przykrość	0,25	*	0,26	0,26	0,32	0,33
Przyjmowanie perspektywy	*	-0,23	*	*	*	*

* brak istotnych korelacji

Biorąc pod uwagę charakterystykę zmiennych, empatyczna troska ujemnie koreluje ze zmienną agresja pośrednia, a co się z tym wiąże, im wyższe negatywne reakcje związane ze stanami wewnętrznymi, tym niższe współczucie okazywane w stosunku do innych oraz większa sztywność zachowań i odwrotnie. Zmienna empatyczna troska oraz przyjmowanie perspektywy ujemnie korelują z agresją słowną. Stąd też im wyższe negatywne reakcje wyrażone w formie werbalnej tym niższe współczucie i współodczuwanie, a także umiejętność przyjmowania perspektywy drugiej osoby oraz odwrotnie im mniejsza agresja werbalna tym wyższa umiejętność współczucia i „wyjścia poza własne Ja”. Niewątpliwie można zauważyć istotne zależności pomiędzy poziomem agresji słownej w grupie badawczej a umiejętnościami przyjmowania perspektywy, czy też współodczuwania.

Występują również zależności w grupie osadzonych kobiet pomiędzy osobistą przykrością, czyli koncentracją na własnych emocjach, a krytyczną postawą wobec świata, nienawiścią za krzywdy (nawet te nierealne), co może prowadzić do zachowań gniewnych wobec innych. Ponadto im wyższe skupienie na własnym przeżywaniu emocjonalnym tym wyższa nieufność i niedowierzanie odnośnie intencji innych ludzi, czy też przeświadczenie o wyrządzeniu krzywdy przez innych. Można również zauważyć, że im wyższa nieufność i przekonanie o wyrządzeniu krzywdy przez innych (podejrzliwość), tym wyższa koncentracja na własnych emocjach, poczucie lęku, niepokoju, frustracji, spowodowane cierpieniem innych ludzi (osobista przykrość).

Na podstawie uzyskanych wyników można zauważyć zależność pomiędzy przeżywaniem lęku i niepokoju związanego z przyjmowaniem uczuć i cierpienia innych ludzi (osobista przykrość), a poczuciem winy, gdzie występuje korelacja dodatnia. Taka zależność może potwierdzać rzetelność uzyskanych wyników w skali poczucie winy, ze względu na pewną logiczną zależność, ale również ukazuje, iż osoby odbywające karę pozbawienia wolności cechuje wysoka moralna odpowiedzialność za popełnione przestępstwo. Odnosząc się jeszcze raz do zmiennej empatyczna troska, która koreluje ujemnie z czynnikiem agresji, można przypuszczać, że im wyższy poziom współczucia oraz zorientowanie na innych i ich stany emocjonalne, tym niższy czynnik zachowań agresywnych oraz odwrotnie.

Analiza zależności pomiędzy funkcjonowaniem empatycznym a czynnikiem wrogości i agresji w grupie kontrolnej.

W grupie kontrolnej (kobiet nieprzejawiających zachowań przestępczych, N=72) można wyróżnić stosunkowo niewiele, w porównaniu z grupą badawczą, zależności pomiędzy funkcjonowaniem empatycznym, a zmiennymi ładującymi czynnikiem agresji i wrogości.

Tabela 4. Korelacje pomiędzy funkcjonowaniem empatycznym, a agresywnością i wrogością w grupie kontrolnej.

	Uraza	Podejrzliwość	Poczucie winy
Empatyczna troska	-0,31	*	*
Osobista przykrość	0,24	*	0,40
Przyjmowanie perspektywy	-0,31	-0,27	*

* brak istotnych korelacji

Można wyróżnić dodatnią zależność pomiędzy osobistą przykrością, a urazą oraz ujemną pomiędzy empatyczną troską i przyjmowaniem perspektywy, a urazą. Znaczy to, że im wyższy krytycyzm oraz nienawiść wobec świata tym wyższe wyrzuty sumienia spowodowane subiektywnym postrzeganiem łamania zasad społecznych lub moralnych, które mogą być wywołane np. nienawiścią. Z kolei im wyższy krytycyzm tym niższe współczucie żywione w stosunku do innych oraz niższa możliwość przyjmowania punktu widzenia drugiej osoby i odwrotnie. Krytyczny stosunek do otoczenia - w grupie populacyjnej, poza zakładem

karnym – utrudnia kontakty międzyludzkie i empatyczne zachowania. Ponadto im wyższe poczucie winy tym wyższa koncentracja na własnych emocjach związana z cierpieniem innych. Jest to reakcja logicznie spójna, gdyż w porównaniu z grupą badawczą, gdzie nastawienie na własną osobą przeważa w relacjach, w tym wypadku reakcje lękowe związane z czymś cierpieniem są uzasadnione i są związane z poczuciem winy i wyrzutami sumienia. Można również zauważyć zależność pomiędzy wyższą podejrzliwością, a niższą umiejętnością wyjścia „poza własne Ja” i przyjęciem pozycji innej osoby i odwrotnie, co również jest stanem normalnym społecznie (w ujęciu normy teoretycznej i statystycznej), gdyż nieumiejętność wcielenia się w cierpienie czy problemy innych może być konsekwencją nieufności i ostrożności.

DYSKUSJA

Przeprowadzone badania ukazują kobiety przebywające w zakładzie karnym pod kątem funkcjonowania empatycznego oraz zachowań agresywnych i wrogich.

Empatia jest kluczowa w wyjaśnianiu przestępczości, gdyż są to wewnętrzne stany człowieka spowodowane różnymi emocjami. Empatia polega na emocjonalnym współlistnieniu ze społeczeństwem, dlatego też jest ważna w tworzeniu relacji międzyludzkich. Prawidłowe reakcje empatyczne wpływają na zachowania prospołeczne, a tym samym na zachowania zgodnie z przyjętymi normami oraz prawem. Zaprzestanie wchodzenia w relacje powoduje, że jednostka skoncentrowana jest na sobie. W przypadku kobiet osadzonych można stwierdzić, iż mają pewien deficyt w rozpoznawaniu emocji. Według założeń teoretycznych, trudność w rozpoznawaniu emocji powoduje reakcje agresywne i frustrację, co może wpłynąć na negatywne interakcje międzyludzkie, a także zachowania przestępcze.

Uzyskane rezultaty pozwalają stwierdzić, iż skazane przejawiające tendencję do koncentracji na własnych emocjach, przeżywania niepokoju, czy też frustracji, strachu wywołanego negatywnymi emocjami i doświadczeniami jakie odczuwają inni, a także wrogim nastawieniem do świata. Przejawiają również skłonność do zachowań, takich jak obgadywanie, złośliwości, uderzanie pięścią w stół, niszczenie czy też rzucanie rzeczami w efekcie silnych emocji. Ponadto owa koncentracja na własnych emocjach, czy też negatywne nastawienie do otaczającego świata może wpływać na zachowania porywcze, zrzędlivość, przy niewielkim progu pobudzenia. Ponadto empatia, bądź też jej składniki, w przypadku kobiet osadzonych, dotyczą uczuć przez nie odczuwanych, a nie są skoncentrowane na osobach cierpiących. Mogą ujawniać się zachowania czysto egocentryczne. Niemniej jednak powiązanie zachowań podejrzliwych z uczuciami niepokoju, frustracji czy też przykrości jest spowodowane stanami/ cierpieniem innych ludzi, co daje obraz osób skoncentrowanych w dużej mierze na sobie, pod względem emocjonalnym, jednocześnie spowodowany wewnętrznymi przekonaniem na temat wrogiego otoczenia. Stąd też przypuszczenie, że nie troska o innych, ale troska o siebie jest kluczowa dla osadzonych kobiet.

Na podstawie wyników można również wnioskować o świadomości moralnej – odpowiedzialności za swoje czyny, przy jednoczesnym przyjmowaniu cierpienia

innych jako swojego, o czym świadczą wyniki w skali poczucie winy. Tendencja odnoszenia wielu rzeczy do siebie może być charakterystyczna dla kobiet z grupy badawczej i z jednej strony wpływać na proces resocjalizacyjny i brak powrotu do przestępstwa, a z drugiej na zachowania egocentryczne i konformistyczne. Ponadto warto wspomnieć, iż zachowania empatyczne, odczuwane i okazywane w stosunku do innych wpływają na zahamowanie reakcji agresywnych, stąd też można wnioskować, iż kobiety osadzone, w reakcji na bodziec, jakim jest współodczuwanie i reagowanie na cierpienie innych wykazują zachowania przyjęte w społeczeństwie za poprawne i cenione, czyli mniej agresywne, a bardziej empatyczne.

Wyniki sugerują również fakt, iż mimo wyższego poczucia winy w grupie badawczej, postrzegają one siebie jako ofiary, a pobyt w zakładzie karnym jako pewną niesprawiedliwość. Można sądzić, że wyższa nienawiść, czy też nieufność w stosunku do autorytetów, czy też otaczającego świata nie skutkuje zachowaniami niezgodnymi, typu reakcjami agresywnymi, niemniej jednak odbywa się to wyłącznie na poziomie reakcji emocjonalnych. Wyższy poziom urazy i podejrzliwości, w grupie badawczej, niewątpliwie może wpływać na proces resocjalizacji, gdyż kobiety osadzone mogą postrzegać własne czyny jako mniej zagrażające. Ukazana zależność pomiędzy poziomem poczucia winy oraz urazy i podejrzliwości potwierdza pewne emocjonalne dylematy i wewnętrzne konflikty. Osoby skazane są z jednej strony świadome popełnienia przestępstwa, ale z drugiej strony czują się niesprawiedliwie potraktowane. Można powiązać, to z wynikami w skalach empatii, a mianowicie potwierdza to pewien egocentryzm, gdyż emocje i zdarzenia zewnętrzne odnoszone są do samego podmiotu; koncentrowane są na „Ja”. W procesie kryminogenezy tendencje do urazy czy też nieufności wpływają na relacje międzyludzkie, ale również na podejmowanie działań – często niezgodnych z przyjętymi normami – w celu zniwelowania pewnych rozbieżności w obszarze „Ja”. Również powstałe stany emocjonalne mogą powodować reakcje agresywne. Ze względu na brak prawidłowych reakcji na cierpienie innych i odnoszenie ich do własnego „Ja” nie jest możliwe stworzenie relacji opartej na altruizmie.

W przypadku wyników uzyskanych w grupie kontrolnej, pozytywne relacje z innymi mogą wpływać na życzliwe nastawienie do nich i mniej reakcji wrogich i zagrażających. Natomiast w przypadku osadzonych, otoczenie nie jest traktowane przychylnie, a empatia odnosi się głównie do frustracji i lęku związanego z cierpieniem innych (przyjmowaniem ich cierpienia, lecz odnoszeniem go w dużej mierze do siebie).

Podsumowując, osoby przejawiające zachowania przestępcze kierują się w dużej mierze emocjami, a ich próg pobudzenia jest dużo niższy niż w przypadku osób niekaranych. Zachowania jakie są charakterystyczne dla osadzonych kobiet do sprzeciw wobec autorytetu, poczucie skrzywdzenia, agresja słowna ujawniana w sytuacjach subiektywnie niekorzystnych, podejrzliwość, zwłaszcza w sytuacjach niejednoznacznych, bądź też mających swoje konsekwencje w przyszłości. Ze względu na funkcjonowanie empatyczne wszelkiego rodzaju przejaw agresji pozostaje na poziomie reakcji emocjonalnych, stąd też z różnych względów mogą być one tłumione, np. ze względu na obecną sytuację izolacji więziennej. Można

sądzić, iż empatia – jak już zostało wspomniane – jest przejawiana w formie zachowań egocentrycznych, a emocje innych ludzi odnoszone są wyłącznie do własnej osoby, powodując jednocześnie uczucie skrzywdzenia, czy niesprawiedliwości.

Funkcjonowanie skazanych pod względem poczucia winy sugeruje, iż są one świadome moralnej odpowiedzialności za popełnione przestępstwa, niemniej jednak nie wpływa to na obniżenie poziomu podejrzliwości, czy uczucia pokrzywdzenia. Może to być skutkiem ich funkcjonowania empatycznego, a mianowicie wewnętrzne przekonania odnośnie swojej znacznie niższej pozycji wobec instytucji, w połączeniu z egocentrycznym odczuwaniem krzywdy innych ludzi. Wpływa to na sposób postrzegania świata i ludzi. Poczucie winy jest tutaj ważnym wyznacznikiem np. efektów procesu resocjalizacji, jednak wewnętrzne przekonania i potęgujące je emocje związane z osobistą przykrością mogą zakłócać znaczenie poczucia winy w działaniach o charakterze moralnym.

Zależność pomiędzy funkcjonowaniem empatycznym, a agresją i wrogością w grupie osadzonych kobiet sugeruje, że emocje, bądź stany innych ludzi odnoszone do siebie wpływają zarówno na wyższą podejrzliwość jak i pewną nieufność wobec świata, bądź instytucji. Ponadto rzutują na agresję, która wywołana jest stanami wewnętrznymi, a także poczucie winy; natomiast empatyczne zrozumienie i troska mogą przyczyniać się do zahamowania reakcji agresywnych. Poziom ujawnionych cech tworzy logiczną całość, a mianowicie ukazuje, iż zrozumienie i „poczucie” krzywdy innych wpływa na zaprzestanie działań mających na celu dalsze wyrządzanie szkody.